

عنوان درس: پوشش گیاهی در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی چگونه است؟

هدف کلی: شناخت پوشش گیاهی ناحیه‌ی معتدل کوهستانی و علل تخریب آن
هدف‌های جزئی:

- ۱- آگاهی از علل کمی پوشش گیاهی در مناطق بسیار مرتفع
 - ۲- شناخت انواع پوشش‌های گیاهی در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی
 - ۳- شناخت اهمیت پوشش گیاهی ناحیه‌ی معتدل کوهستانی
 - ۴- شناخت عوامل مؤثر در تخریب پوشش گیاهی این ناحیه
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- علل کمی پوشش گیاهی در مناطق بسیار مرتفع را بیان کنند.
 - ۲- انواع پوشش گیاهی ناحیه‌ی معتدل کوهستانی را در بخش‌های مختلف آن نام ببرند.

- ۳- اهمیت پوشش گیاهی این ناحیه را بیان کنند.
- ۴- عوامل مؤثر در تخریب و انهدام پوشش گیاهی این ناحیه را نام ببرند.

وسایل مورد نیاز: گچ و تخته، در صورت امکان چند عکس از پوشش گیاهی این ناحیه،

کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا عنوان درس را بر روی تخته بنویسید و با طرح سؤالاتی نظیر آب و هوای ناحیه‌ی کوهستانی چگونه است؟، در کدام بخش آب و هوا سردتر و در کدام بخش معتدل‌تر است؟، ویژگی‌های آب و هوای این ناحیه را به دانش‌آموزان یادآوری کنید. از آن‌ها بپرسید در نواحی کوهستانی یا روی کوهپایه و دامنه‌ها چه گیاهانی رشد می‌کنند و چرا رویش گیاهان در نواحی مرتفع و سنگلاخی با دشواری روبه‌رو است. سپس با استفاده از عکس‌هایی که پوشش گیاهی را در این ناحیه نشان می‌دهد یا مراجعه به عکس‌های کتاب، جنگل‌ها و انواع درختان دامنه‌های زاگرس را به دانش‌آموزان معرفی کنید. شما می‌توانید با استفاده از مطالب دانستی‌های معلم همین

درس، درباره‌ی گیاه گون و درختان بلوط و اهمیت پوشش گیاهی این ناحیه به عنوان چراگاه‌های تابستانی کوچ‌نشینان به دانش‌آموزان اطلاعاتی ارائه دهید و با طرح این که مراتع و پوشش‌های گیاهی این نواحی در معرض تخریب و انهدام است، توجه دانش‌آموزان را به موضوع جلب کنید و بپرسید: - اگر پوشش گیاهی این ناحیه از بین برود، به نظر شما چه مشکلاتی پیش می‌آید؟ دانش‌آموزان درباره‌ی این مشکلات و پیامدهای آن و علل تخریب پوشش گیاهی این ناحیه نظریات خود را بیان می‌کنند، سپس فعالیت‌های درس در کلاس انجام و پاسخ‌های صحیح ارائه می‌شود.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

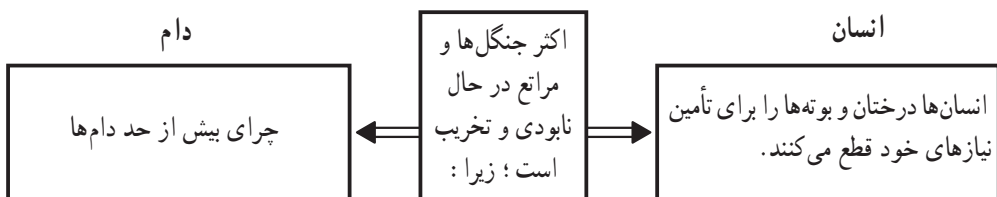
۱ - گون و علفزارهای طبیعی ← دامنه‌ی کوهستان‌ها

درخت پسته‌ی کوهی ← زاگرس خشک

جنگل بلوط ← زاگرس مرطوب

۲ - پوشش گیاهی این ناحیه موجب حفاظت خاک در برابر فرسایش و جلوگیری از سیل می‌شود. درختان این ناحیه در تلطیف آب و هوای این ناحیه مؤثرند. هم‌چنین این نواحی بهترین چراگاه برای تغذیه‌ی دام‌هاست.

۳ -

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱ - چرا جنگل‌ها و مراتع ناحیه‌ی کوهستانی در حال نابودی و تخریب است؟

۲ - در کدام بخش‌های ناحیه‌ی کوهستانی پوشش گیاهی چندانی وجود ندارد؟ چرا؟

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

- گون: (Artemisia) این گیاه که از آن ماده‌ای به نام کتیرا گرفته می‌شود، بعضی از بوته‌های آن برای تغذیه‌ی دام با ارزش است و برخی به مصرف سوخت می‌رسد (میش گون) و تقریباً در تمام مناطق کوهستانی ایران وجود دارد. گون چراغی یک گیاه علوفه‌ای نیست ولی علاوه بر داشتن ارزش صنعتی زیاد در حفاظت خاک بسیار مؤثر است.

— جنگل‌های بلوط: بیش‌ترین بخش زاگرس را جنگل‌های بلوط و بلند مازو می‌پوشاند که در میان آن‌ها گاهی درختان چنار، زبان گنجشک، پسته و یا گونه‌های مختلف میوه‌های جنگلی دیده می‌شود. حدود ۱۰/۵ میلیون هکتار جنگل‌های مناطق خشک و نیمه‌خشک در ارتفاعات زاگرس از آذربایجان غربی تا کوه‌های بختیاری در جنوب غربی ایران قرار دارند. این جنگل‌ها جنبه‌ی تجارتی ندارند ولی از نظر حفاظت خاک و تعدیل آب و هوا و منابع آب‌ها اهمیت دارند. درختان بلوط که وسیع‌ترین پوشش گیاهی جنگل‌های غرب و جنوب ایران را تشکیل می‌دهند، نزدیک به ۲۸۵۰ هزار هکتار وسعت دارند. درخت بلوط به علت داشتن ریشه‌های بلند و عمیق در مقابل وزش بادهای شدید و خشک سالی مقاومت می‌کند.

— عوامل تخریب و انهدام جنگل و مرتع: مراتع کشور همانند جنگل‌ها در طول زمان دستخوش تخریب قرار گرفته‌اند. مهم‌ترین عوامل مؤثر در این تخریب عبارت‌اند از:

۱ — بهره‌برداری نادرست از طریق چرای بی‌رویه‌ی دام‌ها

۲ — توسعه‌ی کشت دیم

۳ — عدم استفاده از روش‌های بازسازی و احیای مرتع و ادامه‌ی دامداری سنتی به شیوه‌ی قدیم

۴ — استفاده از بوته‌های مرتعی برای تأمین سوخت موردنیاز کوچ‌نشینان

ادامه‌ی چنین روندی موجب شده است تا در طول زمان ترمیم طبیعی صورت نگیرد و مراتع کشور بیش از پیش تُنگ‌تر شوند. از بین رفتن پوشش گیاهی موجب فرسایش خاک، شست و شوی آن، بروز سیل، از دست رفتن خاک و کاهش تولیدات کشاورزی می‌شود. امروزه میزان فرسایش سالانه‌ی خاک در ایران به بیش از ۱/۵ میلیارد تن رسیده است. برای حفظ محیط جغرافیایی کشور و حفاظت جنگل‌ها و مراتع از طریق درخت‌کاری، کشت علوفه و فعالیت‌های احیا و اصلاح جنگل‌ها و مراتع، تأمین سوخت موردنیاز روستاییان، آموزش مردم هر منطقه، فعالیت‌های آب‌خیزداری در نواحی آسیب‌پذیر و کشت گیاهان سازگار با شرایط هر منطقه از اقدامات مؤثر در حفظ و نگهداری منابع طبیعی کشور است.

عنوان درس: جمعیت در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی چگونه پراکنده شده است؟

هدف کلی: آشنایی با پراکندگی جمعیت و زندگی روستایی و شهری در ناحیه‌ی

معتدل کوهستانی

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با چگونگی پراکندگی جمعیت در ناحیه‌ی کوهستانی و علل آن
 - ۲- آشنایی با نواحی پرجمعیت و کم جمعیت ناحیه‌ی کوهستانی
 - ۳- آشنایی با عوامل مؤثر در رونق کشاورزی و دام پروری ناحیه‌ی کوهستانی
 - ۴- آشنایی با فرآورده‌های صادراتی کشاورزی و دام پروری ناحیه‌ی کوهستانی
 - ۵- شناخت علل رشد جمعیت شهرها
 - ۶- آشنایی با نام چند شهر صنعتی این ناحیه
 - ۷- آشنایی با نام چند شهر مرتفع این ناحیه
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- چگونگی پراکندگی جمعیت را در بخش‌های مختلف ناحیه‌ی کوهستانی

شرح دهند.

- ۲- نواحی پرجمعیت ناحیه‌ی کوهستانی را معین کنند.
- ۳- عوامل مؤثر در رونق کشاورزی و دام پروری ناحیه‌ی کوهستانی را شرح دهند.
- ۴- اقلام صادراتی این ناحیه به خارج از کشور را نام ببرند.
- ۵- مهاجرت از روستا به شهر و رشد طبیعی جمعیت را به عنوان دو عامل مهم گسترش شهرنشینی در این ناحیه بیان کنند.
- ۶- پرجمعیت‌ترین شهر، چند شهر صنعتی و چند شهری را که در بخش مرتفع این ناحیه قرار دارند، نام ببرند.

وسایل مورد نیاز: تخته و گچ، عکس‌ها و نقشه‌های کتاب (در صورت امکان فیلم یا اسلاید درباره‌ی زندگی کوچ‌نشینان).

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا برای یادآوری عوامل مهم طبیعی در این ناحیه از آن‌چه که دانش‌آموزان در درس‌های گذشته فرا گرفته‌اند، سؤال کنید؛ مثلاً آب و هوا و پوشش گیاهی در بخش‌های مختلف ناحیه‌ی کوهستانی چگونه است؟، در قله‌های بلند آب و هوا و پوشش گیاهی چگونه است؟، در دامنه‌ها و دره‌ها چگونه است؟، و بدین وسیله شرایط طبیعی این ناحیه را به دانش‌آموزان یادآوری کنید و توضیح دهید که برحسب شرایط مختلف طبیعی، جمعیت نیز به طور یکسان در این ناحیه پراکنده نشده است. از دانش‌آموزان بخواهید که نقشه‌ی پراکندگی جمعیت را مشاهده کنند و با استفاده از راهنمای نقشه بگویند، لکه‌های قهوه‌ای و قرمز پررنگ نشان‌دهنده‌ی کدام نواحی است؟ و چرا بخش‌های آذربایجان و زاگرس مرطوب جمعیت بیش‌تری دارد؟ هم‌چنین با اشاره به نواحی مرتفع البرز و زاگرس خشک که با لکه‌های زردرنگ نمایش داده شده است، عوامل نامساعد و دافع جمعیت در این نواحی را معرفی کنید. از دانش‌آموزان بخواهید به فعالیت‌های کتاب پاسخ دهند. سپس درباره‌ی علل رونق کشاورزی در دره‌ها و دامنه‌های این ناحیه و محصولات کشاورزی توضیح دهید و تفاوت کشت دیم و کشت آبی را برای آن‌ها بیان کنید و به کشت دیم پررونق ناحیه‌ی آذربایجان و زاگرس مرطوب اشاره کنید. از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به آن‌چه در درس گذشته درباره‌ی پوشش گیاهی این ناحیه خوانده‌اند، پاسخ دهند که وضعیت دام‌پروری در این ناحیه چگونه است؟، سپس درباره‌ی دام‌پروری و کوچ‌نشینان این ناحیه با توجه دادن آن‌ها به عکس‌های کتاب و در صورت امکان با استفاده از فیلم یا عکس و اسلاید، توضیح دهید.

عوامل گسترش شهرهای این ناحیه که ناشی از رشد طبیعی جمعیت که معلول زاد و ولد بیش‌تر از مرگ و میر است و مهاجرت از روستا به شهر را بر روی تخته بنویسید و توضیح دهید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید نقشه‌ی پراکندگی شهرهای ناحیه‌ی کوهستانی را مشاهده کنند و به طور گروهی به فعالیت‌های کتاب پاسخ دهند. پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب: فعالیت‌ها (جمعیت در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی)

۱- در ناحیه‌ی آذربایجان و زاگرس مرطوب؛ زیرا شرایط مساعد طبیعی، به خصوص بارندگی و دسترسی به آب در این ناحیه بیش‌تر است.

۲- الف - قله‌های بسیار بلند (کم جمعیت)

ب - دره‌های آبرفتی (پرجمعیت)

ج - دامنه‌های کم شیب (پرجمعیت)

د - شیب‌های تند و سنگلاخی (کم جمعیت)

فعالیت‌ها: (زندگی روستایی و شهری در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی)

۱ - رونق دام‌پروری ← زیرا در ناحیه‌ی کوهستانی چراگاه‌های طبیعی سرسبز فراوان، به دلیل ریزش برف و باران کافی به وجود آمده است.

رونق کشاورزی ← زیرا در ناحیه‌ی کوهستانی خاک‌های حاصل‌خیز آبرفتی در درّه‌ها و دامنه‌ها و برف و باران کافی وجود دارد.

۲ - کشت محصولاتی که در آن آبیاری انجام نمی‌شود و از آب باران استفاده می‌شود. در ناحیه‌ی آذربایجان و زاگرس مرطوب؛ زیرا در این نواحی به دلیل وزش بادهای غربی باران نسبتاً فراوان می‌بارد.

۳ - الف - تبریز ب - شهرکرد، همدان (سنندج) ج - اراک، زنجان، تبریز.

۴ - هدف از طرح این فعالیت ایجاد روحیه‌ی تحقیق و مطالعه در دانش‌آموزان است. از دانش‌آموزان بخواهید درباره‌ی کوچ عشایر، آداب و رسوم کوچ‌نشینان، فعالیت‌های اقتصادی و راه‌های درآمد، مسکن و ... به‌طور گروهی مطالبی از نشریات یا از طریق افراد آگاه جمع‌آوری و یک روزنامه‌ی دیواری تهیه کنند.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱ - در کدام یک از بخش‌های یک ناحیه‌ی کوهستانی جمعیت بیش‌تری زندگی می‌کنند؟

سراشیب‌های تند قله‌های بلند درّه‌های آبرفتی

۲ - دو عامل مهمی که در رشد جمعیت شهرها مؤثر بوده است، عبارت‌اند از:

۱ -
۲ -

۳ - دو شهر صنعتی در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی نام ببرید.

۴ - چرا در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی غله، میوه و گوشت فراوان است؟ توضیح دهید.

۵ - در ناحیه‌ی آذربایجان و زاگرس مرطوب به دلیل بارش فراوان کشت $\frac{\text{دیم}}{\text{آبی}}$ رواج آبی

دارد.

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی های معلم:

عوامل مؤثر در رشد جمعیت شهرها: میزان شهرنشینی از حدود ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۵۴ درصد در سال ۱۳۶۳ افزایش یافت و در دهه ی اخیر میزان جمعیت شهرنشین کشور از میزان جمعیت روستانشین پیشی گرفته و هم چنان رو به افزایش است. سه عامل در افزایش جمعیت شهری مؤثر بوده است (در درس شانزدهم فقط دو عامل مهم تر اول و دوم ذکر شده است):

۱- رشد طبیعی جمعیت ۲- مهاجرت ۳- تبدیل نقاط روستایی به شهر
رشد طبیعی جمعیت با دو عامل مرگ و میر و موالید در ارتباط است که به منظور محاسبه ی نرخ رشد طبیعی جمعیت در یک ناحیه یا کشور باید تفاضل نرخ موالید و نرخ مرگ و میر آن جا را در سال مورد نظر محاسبه و نتیجه را برحسب درصد اعلام کرد.

$$\text{نرخ رشد طبیعی} = \frac{\text{تعداد متوفیات} - \text{تعداد متولدين}}{\text{کل جمعیت}} \times 100$$

در صورتی که تعداد متولدين بسیار بیش تر از تعداد متوفیات باشد، رشد جمعیت وجود دارد اما بالا بودن آهنگ رشد طبیعی جمعیت اثر دوگانه ای بر افزایش جمعیت شهری دارد، زیرا علاوه بر این که موجب افزایش طبیعی جمعیت شهرها می شود، در روستاها نیز این افزایش طبیعی موجب سقوط سطح زندگی جامعه ی روستایی و کاهش درآمدهای سرانه و در نتیجه مهاجرت از روستاها به شهرها می شود.

تعداد نقاط شهری کشور از ۲۷۰ شهر در سال ۱۳۴۵ به ۳۷۳ شهر در سال ۱۳۵۵ افزایش یافته است. در سال ۱۳۸۵ ایران دارای ۱۰۱۶ نقطه شهری بوده است.

البته تا سال ۱۳۶۲ در ایران به مکانی شهر گفته می شد که جمعیت آن پنج هزار نفر یا بیش تر باشد و به نقاطی با کم تر از این تعداد جمعیت، روستا گفته می شد. از سال ۱۳۶۲ این تعریف تغییر یافت و به نقاطی که دارای ده هزار نفر جمعیت و شهرداری باشند، شهر گفته می شود و به نقاطی که فاقد شهرداری با هر تعداد جمعیت روستا اطلاق می شود.

عنوان درس: صنعت در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی

هدف کلی: آشنایی با عوامل مورد نیاز صنعت و صنایع مهم ناحیه‌ی کوهستانی

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با برخی عوامل مورد نیاز صنعت شامل: الف- محصولات اولیه کشاورزی، دام‌پروری و معدنی ب- انرژی
- ۲- آشنایی با تولید انرژی برق به عنوان یکی از ویژگی‌های ناحیه‌ی کوهستانی
- ۳- آشنایی با صنایع غذایی، ریسندگی و بافندگی و چرم و صنایع فلزکاری در ناحیه‌ی معتدل کوهستانی
- ۴- آشنایی با مواد اولیه‌ی کشاورزی و دام‌پروری که در صنایع مختلف ناحیه‌ی کوهستانی به کار می‌روند.

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- صنعت را تعریف کنند.
- ۲- عوامل مهمی را که صنایع به آن نیاز دارند، بیان کنند.
- ۳- مواد اولیه‌ی کشاورزی و دام‌پروری را که از این ناحیه به دست می‌آید و در صنایع استفاده می‌شود، نام ببرند.
- ۴- انواع صنایع ناحیه‌ی کوهستانی را نام ببرند.
- ۵- علت توسعه‌ی صنایع ریسندگی و بافندگی و چرم را در این ناحیه بیان کنند.
- ۶- دو نمونه صنایع فلزی مهم این ناحیه را نام ببرند.

وسایل مورد نیاز: گچ و تخته، کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا چند کالای تولیدی در کارخانه‌ها را نام ببرید و مثال بزنید: پارچه، قند و شکر، روغن آفتابگردان، اتومبیل و... و از دانش‌آموزان سؤال کنید به نظر شما برای تولید یک کالا در کارخانه به چه عواملی نیاز داریم؟. دانش‌آموزان عواملی را مطرح می‌کنند.

پاسخ‌ها را بر روی تخته بنویسید و آن‌ها را به سمت پاسخ‌های صحیح و عوامل اصلی هدایت کنید. عوامل مطرح شده را دسته‌بندی کنید و در دو گروه مواد اولیه و انرژی جای دهید. مواد اولیه خود به سه گروه تقسیم می‌شوند: مواد اولیه‌ی کشاورزی نظیر پنبه و چغندر قند، مواد اولیه‌ی دام‌پروری نظیر پشم و پوست، و مواد اولیه‌ی معدنی نظیر زغال سنگ و آهن. این موارد را جدا از یکدیگر بنویسید. در ستون مربوط به انرژی ممکن است دانش‌آموزان پاسخ‌هایی نظیر گاز و نفت، برق و ... داده باشند. زیر کلمه‌ی برق خط بکشید و انرژی برق را به عنوان انرژی‌ای که در ناحیه‌ی کوهستانی فراوان است، معرفی کنید و چگونگی تولید برق آبی با بستن سد بر روی رودها را توضیح دهید. سپس نام انواع صنایع ناحیه‌ی کوهستانی شامل صنایع غذایی، ریسندگی، بافندگی و چرم و صنایع فلزکاری را بر روی تخته بنویسید و نمونه‌ای از مواد اولیه‌ی هر کدام از صنایع را مثال بزنید و به کارخانه‌های مهمی که در اراک و تبریز احداث شده‌اند، اشاره کنید. از دانش‌آموزان بخواهید که فعالیت‌ها را به صورت گروهی پاسخ دهند. در پایان پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱ - صنعت عبارت است از تغییر شکل مواد اولیه و تبدیل آن به یک کالا

۲ - دایره‌ی سبز: مواد اولیه؛ دایره‌ی بنفش: انرژی

۳ - زیرا این ناحیه سرچشمه‌ی رودهای پرآب است که با بستن سد بر روی آن‌ها می‌توان برق تولید کرد.

۴ - ذخیره‌ی آب برای مصرف شهرها، ذخیره‌ی آب برای آبیاری کشاورزی، پرورش و تکثیر ماهی، تولید برق، جلوگیری از به هدر رفتن آب‌های سطحی

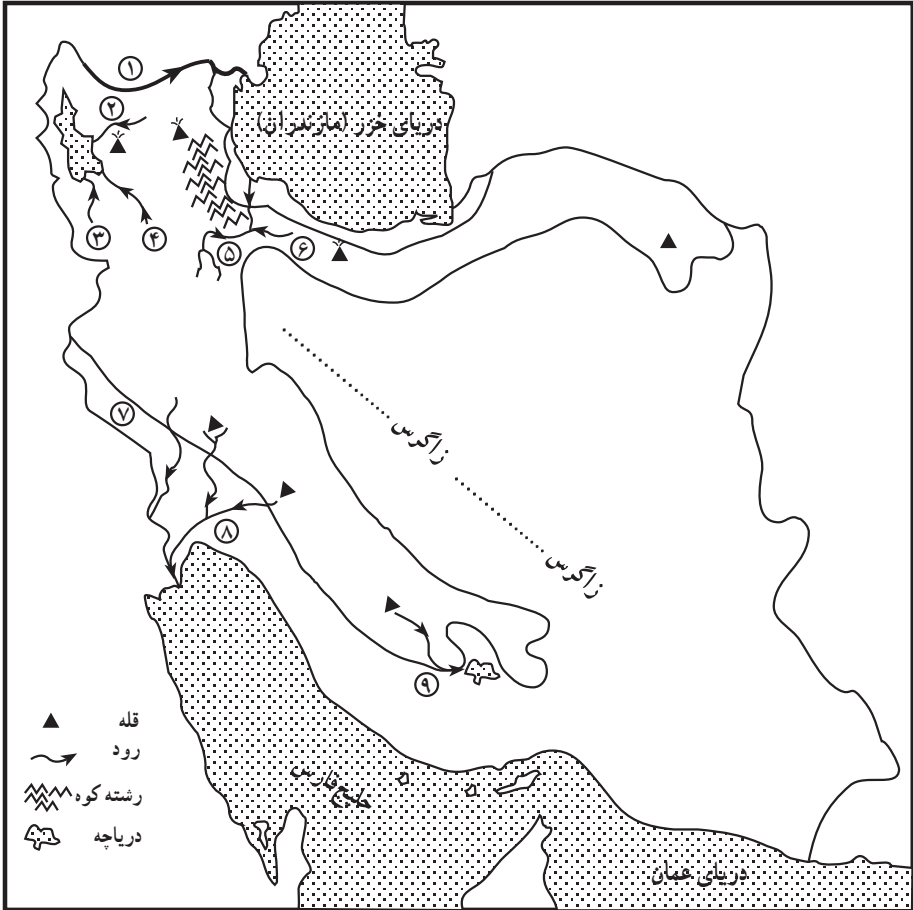
۵- صنایع غذایی	صنایع فلزکاری	صنایع ریسندگی و بافندگی	صنایع چرم‌سازی
چغندر قند	آهن	پنبه	پوست
گندم و جو	مس		
دانه‌های روغنی			

۶ - در تبریز کارخانه‌ی مونتاژ تراکتور و در اراک کارخانه‌ی مونتاژ ماشین ابزار

۷ - زیرا در این ناحیه، دام‌پروری به سبب وجود چراگاه‌های سرسبز در دامنه‌ها و ارتفاعات رونق دارد و پشم مورد نیاز این صنعت را فراهم می‌کند.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:
 - نمونه فعالیت‌های کتاب

نقشه‌ی شماری (۷)

- ۱- ناحیه‌ی کوهستانی ایران را با مداد قهوه‌ای رنگ کنید.
- ۲- نام قله‌های بلند ناحیه‌ی معتدل کوهستانی را روی نقشه بنویسید.
- ۳- نام رشته کوه‌های واقع در شرق آذربایجان را که در امتداد دریای خزر (مازندران) از شمال به جنوب کشیده شده، بنویسید.
- ۴- به شماره‌هایی که در کنار هر رود نوشته شده توجه کنید و پاسخ دهید:
 ۱- رود ۲- رود ۳- رود ۴- رود ۵- رود
- ۶- رود ۷- رود ۸- رود ۹- رود
- ۵- محدوده‌ی زاگرس مرطوب و زاگرس خشک را بر روی نقشه در نقطه‌چین مشخص کنید.

عنوان درس: ناحیه‌ی معتدل خزری کجاست و خصوصیات آب و هوایی آن چگونه است؟

هدف کلی: آشنایی با موقعیت و ویژگی‌های آب و هوایی ناحیه‌ی معتدل خزری
هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با موقعیت ناحیه‌ی معتدل خزری
 - ۲- آگاهی از میزان وسعت ناحیه‌ی خزری نسبت به دو ناحیه‌ی آب و هوایی دیگر
 - ۳- آگاهی از پست و جلگه‌ای بودن ناحیه‌ی خزری
 - ۴- شناخت عوامل مؤثر در شرایط آب و هوایی این ناحیه
 - ۵- آگاهی از تفاوت میزان بارش و دما در بخش‌های مختلف ناحیه‌ی خزری
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- موقعیت جغرافیایی ناحیه‌ی خزری را بر روی نقشه نشان دهند.
 - ۲- وسعت ناحیه‌ی خزری را با نواحی بیابانی، نیمه‌بیابانی و کوهستانی مقایسه کنند.
 - ۳- ویژگی‌های مربوط به موقعیت و وسعت و نوع ناهمواری در ناحیه‌ی خزری را بیان کنند.
 - ۴- عوامل مؤثر در آب و هوای ناحیه‌ی خزری، به ویژه علت بارش فراوان باران در این ناحیه را شرح دهند.
 - ۵- تأثیر رطوبت بر درجه حرارت این ناحیه را در تابستان و زمستان بیان کنند.
 - ۶- تغییرات درجه حرارت و بارش را در این ناحیه از غرب به شرق بیان کنند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران، نقشه‌ها و نمودارهای کتاب، اطلس دانش‌آموز، گچ و تخته.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به آنچه که از قبل آموخته‌اند

(درس ششم)، موقعیت جغرافیایی ناحیه‌ی خزری را بر روی اطلس دانش‌آموز یا نقشه‌ی بزرگ ناهمواری‌های ایران نشان دهند و این ناحیه را از نظر وسعت با ناحیه‌ی کوهستانی و ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی مقایسه کنند. سپس با طرح سؤالاتی ویژگی‌های ناحیه‌ی خزری را با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان روی تخته بنویسید: - در شمال ناحیه‌ی خزری چه پدیده‌هایی وجود دارد؟ - ناحیه‌ی معتدل خزری از سمت جنوب به کجا مربوط می‌شود؟ - طول این ناحیه بیش‌تر است یا عرض آن؟ - چرا روی نقشه، این ناحیه با رنگ سبز نمایش داده می‌شود؟

با توجه به آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان ویژگی مهم آب و هوایی این ناحیه را که پرباران بودن آن است، یادآوری کنید و عوامل مؤثر در بارش فراوان باران در این ناحیه و آثار نم و رطوبت را بر درجه حرارت توضیح دهید.

سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نمودارهای مربوط به بارش و درجه حرارت در سه شهر این ناحیه توجه کنند و به سؤالاتی که در زیر نمودارها نوشته شده است، پاسخ دهند.

توجه: هدف از طرح نمودارها، خواندن و استفاده از آن‌ها برای کسب آگاهی از متفاوت بودن درجه حرارت و بارش در بخش‌های مختلف این ناحیه است؛ بنابراین حفظ و به خاطر سپردن اعداد و ارقام مربوطه برای دانش‌آموزان الزامی نیست.

با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان نتیجه‌ی مورد نظر را که افزایش میانگین درجه حرارت و کاهش بارندگی از غرب به شرق ناحیه‌ی خزری است، روی تخته بنویسید. از دانش‌آموزان بخواهید که فعالیت‌های کتاب را در کلاس پاسخ دهند. در پایان پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱ - رشته کوه البرز، دریای خزر (مازندران)

۲ - الف - زیاد، کم

۳ - ب - زیاد، کم

۴ - با تابش خورشید، آب دریای خزر (مازندران) بخار می‌شود و این توده‌های مرطوب به سمت بالا حرکت می‌کنند و در برخورد با رشته کوه‌های البرز و در اثر وزش بادهای باران‌آور شمالی و شمال غربی بارش خود را فرو می‌ریزند.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱ - عواملی را که موجب بارش فراوان در ناحیه‌ی معتدل خزری می‌شوند، توضیح دهید.

۲ - ناحیه‌ی معتدل خزری از نظر ناهمواری چگونه سرزمینی است؟

پست و جلگه‌ای

مرتفع کوهستانی

کم ارتفاع

۳- وجود نم و رطوبت همیشگی در هوای ناحیه‌ی خزری چه تأثیری بر دمای این ناحیه دارد؟

۴- اگر از غرب به شرق ناحیه‌ی خزری حرکت کنیم، میانگین دما ... و میزان بارش سالیانه ...

می‌شود.

۵- میزان بارش سالیانه باران در کدام ایستگاه بیش تر است؟

گرگان بندر انزلی

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

آب و هوای ناحیه‌ی خزری: ویژگی‌های آب و هوایی سواحل دریای خزر (مازندران) از نظر

تقسیمات کلی آب و هوایی کمابیش مدیترانه‌ای است. از مشخصات این نوع اقلیم تمایز دو فصل

تقریباً خشک و مرطوب از یکدیگر است؛ بدین ترتیب که نیمه‌ی تابستانی سال تقریباً خشک و نیمه‌ی

زمستانی آن مرطوب و پر بارش است.

علاوه بر نواحی جلگه‌ای ویژگی‌های اقلیمی دامنه‌های شمالی البرز تا حدود زیادی تحت تأثیر

آب و هوای نواحی ساحلی قرار دارد. توده‌های هوای مرطوب در برخورد با دامنه‌های کوهستان‌ها

بارش خود را فرو می‌ریزند و به صورت رودخانه‌های خروشان بزرگ و کوچک جریان می‌یابند.

اندازه‌گیری‌های انجام شده در سواحل شمالی نشان می‌دهد که گاهی در طول چند روز حدود

۳۰ تا ۴۰ درصد بارش سالانه فرومی‌ریزد. به عنوان مثال در شهریور ۱۳۴۱ ریزش حدود ۳۵۴

میلی‌متر باران در طول یک شبانه‌روز در بندر انزلی ثبت شده است. در مهر ماه ۱۳۴۶ در طول سه

روز حدود ۲۰۶ میلی‌متر باران در گرگان بارید که ۱۱۵ میلی‌متر آن فقط در طول یک شبانه‌روز

فروریخت. آثار این نظام بارش فرسایش شدید دامنه‌های کوهستانی است که به صورت رسوبات

آبرفتی در نواحی جلگه‌ای در کناره‌ها و یا دلتاهای رودخانه‌ها چشم‌انداز طبیعی خاص خود را بر

جای می‌گذارند.

عنوان درس: از دریای خزر (مازندران) چه می‌دانید؟

هدف کلی: آشنایی با ویژگی‌های دریای خزر (مازندران)

هدف‌های جزئی:

- ۱- شناخت تفاوت دریا و دریاچه
- ۲- آگاهی از ویژگی‌های دریای خزر (مازندران) به عنوان بزرگ‌ترین دریاچه‌ی جهان
- ۳- آگاهی از این که عمیق‌ترین جای دریای خزر (مازندران) در نزدیکی کشور ایران است.

۴- آشنایی با نام کشورهایهائی که از طریق دریای خزر (مازندران) به ایران مربوط

می‌شوند.

۵- آشنایی با چگونگی تشکیل جلگه‌های کناره‌ی دریای خزر (مازندران)

۶- آگاهی از زمان صید ماهی در این دریا

۷- آشنایی با مراکز مهم صید ماهی در کنار دریای خزر (مازندران)

۸- آشنایی با بعضی از انواع ماهی‌هایی که در این دریا صید می‌شوند.

۹- آگاهی از اهمیت صید ماهیان خاویار

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- تفاوت دریا و دریاچه را بیان کنند.
- ۲- روی نقشه‌ی جهان نما چند دریا و دریاچه را نشان دهند.
- ۳- علت این را که به دریاچه‌ی خزر (مازندران) دریا گفته می‌شود، بیان کنند.
- ۴- عمیق‌ترین جای دریای خزر (مازندران) را به طور تقریبی روی نقشه (در جنوب غربی نزدیک به سواحل ایران) نشان دهند.
- ۵- کشورهایهائی را که ایران از طریق دریای خزر (مازندران) با آن‌ها مربوط می‌شود،

نام ببرند.

- ۶ - چگونگی تشکیل جلگه‌های کناره‌ی دریای خزر را توضیح دهند.
- ۷ - فصل صید ماهی در دریای خزر (مازندران) و علت آن را بیان کنند.
- ۸ - مراکز مهم ماهی‌گیری در کنار دریای خزر (مازندران) را نام ببرند.
- ۹ - انواع ماهی‌هایی را که از دریای خزر (مازندران) صید می‌شوند، نام ببرند.
- ۱۰ - اهمیت صید ماهیان خاویار را برای کشور بیان کنند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌ی جهان‌نما یا کره‌ی جغرافیایی، کتاب درسی، فیلم ویدیویی درباره‌ی دریای خزر (مازندران) یا صید ماهی (در صورت امکان).

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید که روی یک نقشه‌ی جهان‌نما یا اطلس دانش‌آموز که نقشه‌ی جهان‌نما داشته باشد و یا کره‌ی جغرافیایی جهان‌نما نام چند دریا و دریاچه را بخوانند و سپس با دقت در نقشه بگویند چرا به بعضی از آب‌ها دریا و به بعضی دیگر دریاچه گفته می‌شود. با هدایت پاسخ‌های آن‌ها فرق دریا و دریاچه را توضیح دهید (در بخش دانستنی‌های معلم درس پنجم همین کتاب گفته شده است) و متذکر شوید دریاچه‌ی خزر (مازندران) را به دلیل این که بزرگ‌ترین دریاچه‌ی جهان است، دریا می‌نامند. از دانش‌آموزان بخواهید با دقت در نقشه‌ی جهان‌نما یا نقشه‌ی کتاب، کشورهای همسایه‌ی شمالی ایران را که از طریق دریا با ایران مربوط می‌شوند، نام ببرند. هم‌چنین به جاهای عمیق‌تر و کم‌عمق‌تر این دریا دقت کنند.

ابتدا با توجه به آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان (درس چهارم) از دانش‌آموزان سؤال کنید.

— جلگه چگونه پدید می‌آید؟ و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند و شما تعریف جلگه را بر روی تخته بنویسید. سپس در صورتی که عکس‌هایی از جلگه‌های کناره‌ی دریای خزر (مازندران) داشته باشید آن‌ها را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید (می‌توانید قبل از شروع درس آن‌ها را در کلاس نصب کنید) از دانش‌آموزان بخواهید رودهایی را که از البرز سرچشمه می‌گیرند و به دریای خزر (مازندران) می‌ریزند نام ببرند و پس از توضیح چگونگی تشکیل این جلگه‌ها و اهمیت آن‌ها از نظر حاصل‌خیزی و کشاورزی، از آن‌ها بخواهید وسعت این جلگه‌ها را در مغرب، مرکز و مشرق با یکدیگر مقایسه کنند و سپس به فعالیت‌های کتاب به طور گروهی پاسخ دهند. پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنید.

سپس درباره‌ی نوسانات سطح آب دریا، زمان و فصل صید ماهی، اهمیت فعالیت صید به عنوان یک شغل برای مردمان این ناحیه، انواع ماهی‌هایی که از این دریا صید می‌شوند و اهمیت صید ماهیان خاویار توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید به مراکز مهم صید ماهی روی نقشه‌ی کتاب توجه کنند

و آن‌ها را نام ببرند. در پایان درس در صورت امکان فیلمی درباره‌ی صید ماهی یا ویژگی‌های دریای خزر (مازندران) نمایش دهید. در پایان دانش‌آموزان به طور گروهی فعالیت‌ها را پاسخ دهند.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

فعالیت‌ها:

۱- بارش فراوان در کوهپایه‌های شمالی البرز رودهای کوچک و بزرگی را به وجود می‌آورد. این رودها خاک دامنه‌ها را فرسایش می‌دهند و موادی را با خود حمل می‌کنند و در مصب خود یعنی جایی که به دریای خزر (مازندران) می‌ریزند، بر جای می‌گذارند. از انباشته شدن این آبرفت‌ها در طی زمان‌های طولانی جلگه‌ها به وجود می‌آیند.

۲- جلگه‌ی گیلان بر اثر رسوب‌گذاری سفید رود، جلگه‌ی چالوس بر اثر رسوب‌گذاری رود چالوس، جلگه‌ی مازندران بر اثر رسوب‌گذاری رودهای بابل و هراز و جلگه‌ی گرگان ناشی از رسوب‌گذاری رود گرگان است.

فعالیت‌ها:

۱- زیرا بزرگ‌ترین دریاچه‌ی جهان است.

۲- کشور ایران (نزدیک به بندر انزلی)

۳- جمهوری ترکمنستان، جمهوری قزاقستان، روسیه، جمهوری آذربایجان

۴- هدف از طرح این فعالیت ایجاد روحیه‌ی تحقیق و مطالعه در دانش‌آموزان است. از دانش‌آموزان بخواهید درباره‌ی موضوعات مربوط به دریای خزر (مازندران) مثلاً خاویار، کشتیرانی، فعالیت‌های ماهی‌گیری، بالا آمدن آب دریا، نفت و آثار دریا بر زندگی مردم این ناحیه و ... به طور گروهی از طریق نشریات و افراد آگاه مطالبی تهیه کنند و به صورت روزنامه‌ی دیواری در کلاس نصب کنند.

فعالیت‌ها:

۱- خاویار به صورت کنسرو به کشورهای خارجی صادر می‌شود و چون خاویار ایران از بهترین انواع خاویارهای جهان است، خریداران خوبی دارد و از این راه درآمد ارزی قابل توجهی نصیب ایران می‌شود.

۲- کفال، ماهی سفید (کپور، کیلکا، کولی، ماهی خاویار)

۳- زیرا زمان تخم‌ریزی، تولید مثل ماهی‌ها است و اگر این ممنوعیت وجود نداشته باشد، موجب انهدام نسل ماهیان می‌شود.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلم:

دریای خزر (مازندران): دریای خزر (مازندران) به دلیل محاط بودن در خشکی و عدم ارتباط با دریا‌های آزاد در واقع دریاچه‌ای است که با وسعت زیاد (۶/۵) برابر دریاچه‌ی اورال و ۱۳ برابر دریاچه‌ی بایکال و ۲۰ برابر دریاچه‌ی لادوگا از بزرگ‌ترین دریاچه‌های قاره‌ای روی زمین به شمار می‌رود ولی چون از باقی‌مانده‌ی دریای بزرگ تتیس است که زمانی تمامی سطح خشکی‌های آسیای جنوب باختری را می‌پوشانید، از همان زمان‌های پیش دریا خوانده می‌شد.

در نقشه‌های خارجی این دریا «کاسپین» نامیده شده است. کاسپین از نام قبایلی به همین نام گرفته شده است که در سده‌ی نخست میلادی به گفته‌ی استرابون در کرانه‌ی جنوب غربی دریای خزر (مازندران) می‌زیستند.

هیچ دریایی در جهان تاکنون به اندازه‌ی این دریا نام‌های گوناگون نداشته است. سایر نام‌های دریای خزر (مازندران) عبارت‌اند از دریای گیلان، دریای دیلم، دریای خزر، دریای طبرستان، دریای استرآباد (هیرکانی) دریای خراسان، دریای قزوین، دریای آسکون، دریای گرگان و

ابعاد دریای خزر (مازندران) (وسعت و ژرفا) به دلیل نوسان سطح آب دریا در طول زمان هیچ‌گاه ثابت نبوده است. وسعت سطح آب در اثر نوسانات متناوب که با تغییرات جوی بستگی دارد، متغیر است. از این رو ملاک سنجش ابعاد دریا برای همان سال اندازه‌گیری معتبر خواهد بود که مسلماً با زمان‌های دیگر متفاوت است.

مساحت این دریا حدود ۴۲۴ هزار کیلومتر مربع (در سال ۱۹۳۰) بود. ژرفای دریای خزر (مازندران) در حوضه‌ی شمالی بسیار کم، تقریباً $\frac{۴}{۵}$ وسعتش دارای ژرفای کم‌تر از ۱۰ متر است؛ تا جایی که بخش وسیعی از دریای خزر (مازندران) شمالی به قدری کم‌ژرفاست که فقط کرجی‌های خیلی کوچک می‌توانند در آن رفت و آمد کنند. در حوضه‌ی جنوبی ژرفای دریا نسبت به حوضه‌ی شمالی بیش‌تر است و به ۹۶۰ تا ۱۰۰۰ متر می‌رسد و میانگین ژرفای دریا ۳۲۵ متر است. طول این دریا در منابع مختلف، متفاوت ذکر شده است و طول تقریبی آن بین ۱۲۰۰ تا ۱۲۶۰ کیلومتر است. میزان شوری آب دریای خزر (مازندران) نسبت به سایر اقیانوس‌ها و دریاها کم و به طور متوسط ۱۳ گرم در لیتر است. در سال‌های اخیر سطح آب دریای خزر (مازندران) حدود یک متر بالا آمده که دلیل آن را عواملی چون بارندگی‌های زیاد، بستن خلیج قره‌بغاز، جوشیدن چشمه‌های زیر دریا و غیره ذکر کرده‌اند. البته در دو سال اخیر مجدداً آب دریا به میزان کمی پایین رفته است.

عنوان درس: پوشش گیاهی و زندگی جانوری ناحیه‌ی معتدل خزری چگونه است؟

هدف کلی: آشنایی با پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ناحیه‌ی معتدل خزری

هدف‌های جزئی:

۱- آشنایی با علل وجود پوشش گیاهی انبوه و غنی در این ناحیه

۲- آشنایی با انواع پوشش گیاهی و جانوری در این ناحیه

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

۱- علل وجود پوشش گیاهی انبوه و غنی در این ناحیه را بیان کنند.

۲- انواع پوشش گیاهی و زندگی جانوری را شرح دهند.

وسایل مورد نیاز: تخته و گچ‌های رنگی، کتاب درسی، چند عکس از مناظر پوشش گیاهی

در ناحیه‌ی معتدل خزری، نمایش فیلم از مناظر پوشش گیاهی ناحیه خزری.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: قبل از شروع درس در صورت امکان عکس‌هایی از مناظر

پوشش گیاهی و انواع جانوران این ناحیه در کلاس نصب کنید و با کمک دانش‌آموزان مناظر این

ناحیه را با استفاده از گچ‌های رنگی روی تخته ترسیم کنید. با استفاده از تصاویر و آموخته‌های قبلی

(درس ششم) از آن‌ها سؤال کنید که چه تفاوتی بین پوشش گیاهی این ناحیه با دو ناحیه‌ی دیگر آب و

هوایی مشاهده می‌کنند؟ سپس با طرح سؤال - چرا در این ناحیه پوشش گیاهی انبوه از درختان،

چمنزار، و مراتع سرسبز به وجود آمده است؟، پاسخ‌های دانش‌آموزان را روی تخته بنویسید و به عامل

بارش فراوان باران در این ناحیه تأکید کنید. سپس با استفاده از تصویر تخته و کتاب و سؤال و جواب

از دانش‌آموزان انواع پوشش گیاهی و جانوری را در این ناحیه توضیح دهید. در صورت امکان

فیلمی درباره‌ی مناظر پوشش گیاهی و جنگل‌های انبوه این ناحیه نمایش دهید و از آن‌ها بخواهید به

فعالیت‌های کتاب پاسخ دهند؛ به ویژه پاسخ فعالیت ۱ را در کلاس برای دیگران بخوانند.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱ - پاسخ‌ها متفاوت است. هدف از طرح این فعالیت این است که دانش‌آموزان به عناصر مختلف چشم‌اندازهای طبیعی و انسانی این ناحیه، به خصوص ارتباط آن‌ها با یکدیگر توجه کنند. برای دانش‌آموزانی که در این ناحیه زندگی می‌کنند و یا به شمال ایران سفر کرده‌اند، نوشتن متن آسان‌تر است و برای آن دسته از دانش‌آموزانی که به این ناحیه سفر نکرده‌اند، معلم می‌تواند با در اختیار گذاشتن عکس‌های مختلف از این ناحیه و یا در صورت امکان، نمایش یک فیلم درباره‌ی این ناحیه، آن‌ها را راهنمایی کند. از دانش‌آموزان بخواهید که در متن خود به ارتباط عناصر مثلاً رونق کشاورزی و کشت برنج و دام‌پروری با جلگه‌های حاصل‌خیز، جنگل‌های انبوه با بارش فراوان، نوع مسکن، فعالیت صیادی در کنار دریا و نظایر آن اشاره کنند و سپس متنی را که نوشته‌اند، در کلاس بخوانند.

۲ - از راست به چپ به ترتیب کشتزار، جنگل‌های انبوه، جنگل‌های تنک، چمنزار

۳ - جنگل از فرسایش خاک جلوگیری می‌کند. اکسیژن تولید می‌کند و موجب اعتدال هوا و سلامت محیط زیست می‌شود. از چوب و فرآورده‌های آن در بخش‌های اقتصادی و دارویی استفاده می‌شود.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱ - چه عواملی موجب پیدایش جنگل‌های انبوه و چمنزارهای طبیعی در ناحیه‌ی معتدل خزری شده است؟

۲ - در ناحیه‌ی معتدل خزری بعد از زمین‌های کشاورزی اگر به سمت ارتفاعات البرز پیش بروید، به ترتیب چه نوع پوشش‌های گیاهی را مشاهده می‌کنید؟ نام آن‌ها را ذکر کنید.

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلم:

جنگل‌های ناحیه‌ی خزری: در تقسیم‌بندی گیاهی بویک، دانشمند آلمانی، جنگل‌های مرطوب در نواحی با اقلیم مرطوب که دارای بارش سالانه‌ی ۸۰۰ تا ۲۰۰۰ میلی‌متر باشند، قرار دارند. براساس این طبقه‌بندی در ایران جنگل‌های نواحی مرطوب فقط در شمال ایران؛ یعنی در دامنه‌های شمالی کوهستان البرز و سواحل پست دریای خزر (مازندران) یافت می‌شوند. جنگل‌های مناطق پست که جنگل‌های هیرکانی نیز نامیده می‌شوند، در شمال ایران از تالش تا گلستان در ارتفاع ۴۰۰ تا

حدود ۸۰۰ متر کشیده شده‌اند.

جنگل‌های مرطوب شمال در شرق به جنگل‌های مینودشت و گلستان و در غرب به جنگل‌های ارسباران محدود می‌شود. از ویژگی‌های این جنگل‌ها می‌توان به تنوع زیاد گونه‌های درختی و بوته‌ای همراه با پیچک، ویژگی دوگانه‌ی باتلاقی - جنگلی و شباهت توان رویش این جنگل‌ها نسبت به گیاهان حاره‌ای و حساسیت آن‌ها در مقابل سرما را نام برد.

در شمال کشور در جهت شرق و غرب با تغییر عناصر اقلیمی و افزایش ارتفاع، ترکیب نوع درختان و نحوه‌ی پراکندگی آن‌ها نیز تغییر می‌یابد و جامعه‌های مختلف گیاهی ظاهر می‌شود. جنگل‌های کوهستانی سواحل جنوبی دریای خزر (مازندران) جنگل‌هایی‌اند که از ارتفاع ۸۰۰ تا ۲۷۰۰ متری کشیده شده‌اند. وسعت جنگل‌های شمال ۱/۸ میلیون هکتار است که از این مقدار ۱/۳ میلیون هکتار را جنگل‌های تجارتي و صنعتی تشکیل می‌دهند. ۵۹ درصد جنگل‌های شمال را درختان راش و ممرز و ۱۶ درصد آن را درختان افرا و توسکا تشکیل می‌دهد. هم‌اکنون در شمال ایران واحدهای بزرگ صنایع چوب مانند چوکا و اسالم در گیلان و نکاچوب و فریم در مازندران مشغول به کارند. در بخش خصوصی و صنایع ملی شده نیز واحدهای متعدد نئوپان، تخته لایی، فیبر، روکش و غیره فعالیت دارند.

جنگل‌های شمال کشور از نظر مصارف محلی، دامداری، قطع درختان، قاچاق چوب و غیره خارج از طرح‌های دولتی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. بهره‌برداری نادرست فنی نیز از طرح‌ها، صدمات قابل ملاحظه‌ای بر جای گذاشته که به سادگی قابل جبران نیست.

عنوان درس: پراکندگی جمعیت و زندگی روستایی در ناحیه‌ی خزری

هدف کلی: آشنایی با پراکندگی جمعیت و زندگی روستایی در ناحیه‌ی معتدل خزری

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با چگونگی توزیع جمعیت در بخش‌های مختلف ناحیه‌ی خزری
 - ۲- آگاهی از رونق کشاورزی در این ناحیه و علل آن
 - ۳- آگاهی از فاصله‌ی نزدیک روستاها در این ناحیه و نوع روستاها
 - ۴- آشنایی با محصولات مهم کشاورزی این ناحیه و نواحی کشت آن‌ها
 - ۵- آگاهی از بازرگانی محلی این ناحیه با استفاده از بازارهای هفتگی
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- نواحی پرتراکم و کم جمعیت این ناحیه را توضیح دهند.
 - ۲- نواحی پرتراکم و کم جمعیت این ناحیه را روی نقشه‌ی تراکم جمعیت نشان

دهند.

- ۳- علل رونق کشاورزی در این ناحیه را بیان کنند.
- ۴- چگونگی فاصله‌ی روستاها در این ناحیه و نوع روستاها را بیان کنند.
- ۵- محصولات مهم کشاورزی این ناحیه را نام ببرند.
- ۶- نواحی عمده‌ی کشت هر یک از محصولات کشاورزی این ناحیه را نام ببرند.
- ۷- علت تشکیل بازارهای هفتگی را در این ناحیه بیان کنند.

وسایل مورد نیاز: عکس‌ها و نقشه‌های کتاب، در صورت امکان فیلم ویدیویی درباره‌ی

زندگی روستایی و کشاورزی در این ناحیه.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا به این نکته اشاره کنید که ناحیه‌ی معتدل خزری با

وجود وسعت کم از پرجمعیت‌ترین نواحی ایران است و از دانش‌آموزان سؤال کنید: علت انبوهی

جمعیت در این ناحیه چیست؟ دانش‌آموزان با توجه به آموخته‌های قبلی به بارش باران و خاک

حاصل خیز و رونق کشاورزی و دام پروری در این ناحیه اشاره می کنند. از دانش آموزان بخواهید که به نقشه‌ی تراکم جمعیت در کتاب توجه کنند و با استفاده از راهنمای نقشه به سؤالات شما پاسخ دهند: - نواحی جلگه‌ای و نزدیک به دریا جمعیت بیش تری دارد یا کوهپایه‌های البرز؟ - در بخش شرقی نواحی کم جمعیت وسیع ترند یا در نواحی غربی؟، سپس پراکندگی جمعیت در این ناحیه را توضیح دهید.

اگر درباره‌ی کشت برنج و چای و زندگی روستایی این ناحیه فیلمی در اختیار دارید، نمایش دهید و یا با توجه دادن دانش آموزان به عکس‌ها سؤال کنید: چرا زندگی روستایی در این ناحیه رونق دارد؟ و پاسخ‌های دانش آموزان را روی تخته بنویسید. سپس درباره‌ی فاصله‌ی کم روستاهای این ناحیه که علت آن وجود آب کافی و خاک حاصل خیز در همه‌ی بخش‌های این ناحیه است و هم چنین نوع خانه‌های روستایی توضیح دهید.

نام محصولات مهم کشاورزی این ناحیه را روی تخته بنویسید و درباره‌ی آن‌ها و هم چنین بازارهای هفتگی و چگونگی خرید و فروش و عرضه‌ی محصولات کشاورزی تولید شده به وسیله‌ی روستاییان این ناحیه توضیح دهید. از دانش آموزان بخواهید به فعالیت‌های کتاب پاسخ دهند. در پایان پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه کنید. در صورت امکان نمایشگاهی از عکس‌ها و نوع لباس و محصولات کشاورزی و دستی این ناحیه را ترتیب دهید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱ - برنج، شالیزار

۲ - جلگه‌های وسیع آبرفتی و حاصل خیز، بارش فراوان باران، دمای مناسب

۳ - زیرا تقریباً در همه جای ناحیه‌ی خزری خاک حاصل خیز و آب کافی وجود دارد و روستاها به فاصله‌ی کمی از یکدیگر به وجود آمده‌اند.

۴ - پنبه ← استان گلستان (گرگان)

چای ← استان گیلان (شهرستان لاهیجان)

زیتون ← استان گیلان (رودبار)

۵ - روستاییان و دام پروران این ناحیه محصولات کشاورزی و دام پروری خود را به بازارهای هفتگی می آورند و در آن جا می فروشند و از همین بازارها کالاهای مورد نیاز خود را خریداری می کنند.

دانستنی های معلّم:

روستاهای پراکنده: هر قلمرو زراعی از دو بخش تشکیل شده است: الف - اماکنی که کشاورزان محصولات، حیوانات و ابزارکار کشاورزی را در آن جای می دهند که خانه های روستایی خوانده می شود. ب - زمین مورد بهره برداری که غالباً از مزارع، چراگاه ها و بیشه ها تشکیل یافته است. اگر خانه ها در یک روستای منحصربه فرد در مرکز قلمرو زراعی متمرکز شوند، خانه های مجتمع و اگر خانه های روستایی به طور مجزا روی کلیه ی قلمرو زراعی منتشر شوند، روستاهای متفرق یا پراکنده را تشکیل می دهند. در نواحی خشک و نیمه خشک ایران عمدتاً خانه های روستایی به صورت مجتمع و در نواحی سواحل دریای خزر (مازندران) به صورت روستاهای متفرق یا پراکنده است که از علل مهم آن دسترسی به آب در تمامی ناحیه ی خزری، عدم محدودیت خاک زراعی و حاصل خیزی آن در تمام نقاط این ناحیه است. به همین جهت نیازی به تمرکز خانه ها در اطراف چاه و قنات یا بخشی از خاک ها وجود نداشته است. در این گونه روستاها، خانه ها داخل محوطه ی زراعی هر خانواری ساخته می شود که به آن خانه - باغ نیز می گویند و در این ناحیه مرزهای یک روستا با روستای مجاور به سختی شناخته می شود؛ زیرا خانه ها در سطح روستا پراکنده شده اند و بین نواحی مسکونی و خانه های یک روستا از روستای دیگر فاصله ی چندانی وجود ندارد.

برنج: برنج نیازمند دو عنصر عمده ی آب و هوایی یعنی گرما و بارش است. این محصول در خاک های آبرفتی بهتر عمل می آید. ۸۵ درصد محصول برنج ایران در استان های گیلان، مازندران و گلستان به دست می آید، استان های فارس و خوزستان در مراتب بعدی قرار دارند. میانگین برداشت محصول برنج در هر هکتار در ایران ۲۸۰۰ کیلوگرم است اما برخی انواع پرمحصول برنج که کیفیت کمتری دارند، تا حدود ۵ تن در هر هکتار نیز می رسد.

برای کشت برنج، زمین را پس از آب گیری به وسیله ی تیلر شخم می زنند و شلتوک سبز شده را از خزانه درمی آورند عمدتاً با دست در زمین های آماده شده نشاء می کنند. نشای برنج معمولاً از نیمه ی اردیبهشت ماه شروع می شود و پس از چند بار وجین کردن در اواسط مرداد آن را درو می کنند. پس از آن که شلتوک را از کاه برنج به وسیله ی دستگاه خرمن کوب جدا کردند، به کارخانه ی برنج کوبی می برند و در آن جا پس از خشک کردن در کارخانه ی برنج کوبی برنج سفید به دست می آورند. چای: دانه ی گیاه چای اولین بار حدود صد سال پیش از کشور هند به گیلان آورده شد و در شهرستان لاهیجان کاشته شد و اکنون نیز استان گیلان حدود ۹۵ درصد محصول چای ایران را تولید می کند و ۵ درصد بقیه در غرب استان مازندران و عمدتاً در شهرستان های چالوس و رامسر تولید

می‌شود. بوته‌ی چای به آب و هوای گرم و مرطوب نیاز دارد. بوته‌های این گیاه که هر چند سال یک‌بار هرس می‌شود، همیشه سبز است اما از برگ‌های تازه‌ی آن که فقط در فصل بهار و تابستان جوانه می‌زنند، می‌توان برای تولید چای استفاده کرد. از هر چهار کیلو برگ سبز چای می‌توان یک کیلو چای خشک به دست آورد.

زیتون: این درخت که همیشه سبز است، در نواحی نیمه استوایی و مدیترانه‌ای می‌روید. از لحاظ شرایط طبیعی درخت زیتون می‌تواند در تابستان ۵ تا ۶ ماه خشکی را تحمل کند؛ به شرط این که نزول باران سالانه حداقل به ۲۰۰ میلی‌متر برسد. هم‌چنین نمی‌تواند در دمای پایین‌تر 7°C رشد کند. برای این که درخت زیتون به گل بنشیند و میوه بدهد، باید چند ماه قبل از سرمای زمستان غرس شده باشد. درخت زیتون را یونانیان قدیم درخت عقل و دانایی می‌دانستند و معتقد بودند که رب النوع عقل، آن را در زمین کاشته است. شاخه‌های درخت زیتون مظهر صلح و صفا و نمودار فتح و پیروزی بوده است.

برداشت محصول زیتون در پاییز آغاز می‌گردد و معمولاً به دو نوع است: زیتون سبز که بیش‌تر به مصرف تهیه‌ی فرآورده‌ی شور می‌رسد و زیتون سیاه که برای روغن‌گیری مصرف می‌شود. در دامنه‌های البرز مشرف به دره‌ی سفیدرود، یعنی منطقه‌ی منجیل، رودبار و رستم آباد حدفاصل قزوین – رشت بهترین منطقه برای پرورش زیتون است. از تفاله‌ی زیتون برای تهیه‌ی خوراک دام، کود و مواد مورد نیاز صابون استفاده می‌کنند.

عنوان درس: زندگی شهری و صنعت در ناحیه‌ی معتدل خزری چگونه است؟

هدف کلی: آشنایی با زندگی شهری و صنعت در ناحیه‌ی معتدل خزری

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با چگونگی توزیع شهرها در ناحیه‌ی معتدل خزری
- ۲- آشنایی با نام شهرهای پرجمعیت و مراکز استان‌ها در این ناحیه
- ۳- آشنایی با صنایع مهم ناحیه‌ی معتدل خزری و محصولات اولیه‌ی این صنایع
- ۴- آشنایی با پراکندگی برخی صنایع ناحیه‌ی معتدل خزری و نواحی مربوط به

آن

۵- آشنایی با صنایع دستی ناحیه‌ی معتدل خزری

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- چگونگی فاصله‌ی شهرها و پراکندگی آن‌ها را در ناحیه‌ی معتدل خزری بیان کنند.

۲- شهرهای پرجمعیت ناحیه‌ی خزری و مراکز استان‌های گلستان، گیلان و

مازندران را نام ببرند.

۳- انواع صنایع مهم ناحیه‌ی خزری را نام ببرند.

۴- مواد اولیه‌ی تأمین‌کننده‌ی صنایع ناحیه‌ی خزری را توضیح دهند.

۵- شهرهایی را که برخی صنایع مهم این ناحیه در آن قرار دارند، با ذکر نوع

صنعت نام ببرند.

۶- چند نمونه از صنایع دستی ناحیه‌ی معتدل خزری را نام ببرند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌های کتاب درسی، گچ و تخته، در صورت امکان بعضی از صنایع دستی ناحیه‌ی خزری.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید که به نقشه‌ی پراکندگی شهرها در ناحیه‌ی معتدل خزری توجه کنند و از آن‌ها بخواهید شهرهای ناحیه‌ی معتدل خزری را نام ببرند و بپرسید که:

- آیا این شهرها بیش‌تر در کنار دریا واقع‌اند یا در کوهپایه‌های البرز؟
- در درس گذشته راجع به فاصله‌ی روستاها در این ناحیه چه آموختیم؟
- شهرهای بزرگ و پرجمعیت این ناحیه را نام ببرید.

با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان چگونگی پراکندگی شهرها و فاصله‌ی کم آن‌ها از یکدیگر و با روستاها را توضیح دهید. سپس از دانش‌آموزان درباره‌ی محصولات کشاورزی و دام‌پروری و پوشش گیاهی این ناحیه سؤال کنید: – پوشش گیاهی غالب این ناحیه از چه نوع است؟ – محصولات مهم کشاورزی این ناحیه چیست؟ – آیا کشاورزی و دام‌پروری در این ناحیه رونق دارد؟ پنبه در کدام بخش این ناحیه به دست می‌آید؟ زیتون و چای در کدام منطقه به دست می‌آید؟ دانش‌آموزان با توجه به آموخته‌های قبلی (درس بیست و یکم) پاسخ می‌دهند. پاسخ‌ها را روی تخته بنویسید و با جمع‌بندی آن‌ها در جدولی رابطه‌ی صنایع کارخانه‌ای و دستی این ناحیه را با محصولات کشاورزی، دام‌پروری و جنگل نشان دهید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید که به نقشه پراکندگی صنایع مهم این ناحیه توجه کنند و با استفاده از راهنمای نقشه، فعالیت صفحه‌ی ۶۹ کتاب را پاسخ دهند. در پایان از دانش‌آموزان بخواهید که بقیه فعالیت‌های کتاب را به طور گروهی پاسخ دهند و پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱- فاصله‌ی شهرها از یکدیگر کم است و بیش‌تر شهرها در کناره‌ی دریا و در امتداد جاده‌ی ارتباطی به وجود آمده‌اند و هر چه از کناره‌ی دریا به طرف دامنه‌های البرز پیش برویم، از تعداد شهرها و تراکم جمعیت شهرنشین کاسته می‌شود.

۲- رشت، ساری

۳-۱- روغن‌کشی ← زیتون

۲- شالی‌کوبی ← برنج

۳- پارچه‌بافی ← پنبه

۴- صنایع چوب و کاغذ ← جنگل

صنایع الکتریکی رشت	چای خشک کنی لاهیجان
کنسرو خاویار بندر انزلی بندر ترکمن	روغن کشتی رودبار گرگان
چوب و کاغذ تالش ساری	ریسندگی و بافندگی بهشهر قائم شهر

۵- انواع سبد و حصیر، وسایل و اشیای چوبی - گلیم و قالیچه ترکمنی

۶- در نیمه‌ی شرقی به‌ویژه روستاهای ترکمن

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱- در ناحیه‌ی معتدل خزری هر چه از کناره‌ی دریا به طرف دامنه‌های البرز پیش برویم، هم

تعداد شهرها و هم تراکم جمعیت آن‌ها ... می‌شود.

۲- دو نمونه از صنایع غذایی مهم ناحیه‌ی خزری را نام ببرید و بگویید هر کدام بر پایه‌ی کدام

محصول اولیه کشاورزی است؟

۳- کارخانجات پنبه پاک کنی بیش‌تر در کدام بخش ناحیه‌ی خزری وجود دارد؟ چرا؟

۴- بافتن قالی و قالیچه در کدام شهرستان این ناحیه بیش‌تر رواج دارد؟

رشت تالش

بندر ترکمن ساری

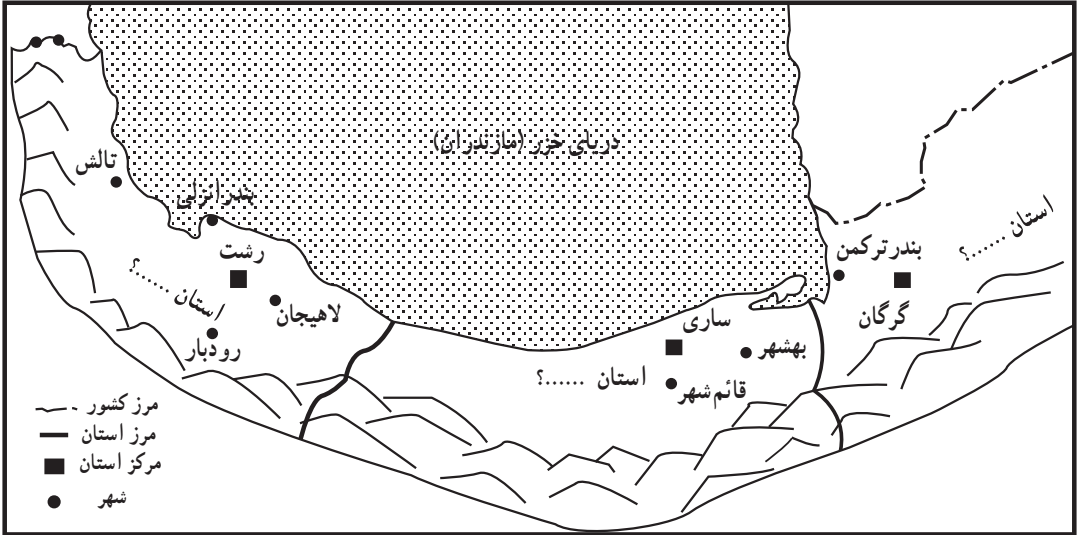
۵- دو مورد از صنایع مهم چوب و کاغذ ناحیه‌ی معتدل خزری را نام ببرید و بگویید هر کدام

از این صنایع در کدام شهرستان ناحیه‌ی خزری واقع‌اند؟

کارخانه ← شهرستان

کارخانه ← شهرستان

نقشه‌ی شماره‌ی (۸)

۱- دریای خزر (مازندران) را با مداد آبی، کوه‌ها را با مداد قهوه‌ای و سرزمین‌های بین کوه و دریا را با مداد سبز رنگ کنید.

۲- ناحیه‌ی معتدل خزری کدام استان‌ها را دربر می‌گیرد؟ روی نقشه نام استان‌ها را بنویسید. مرکز این استان‌ها کدام شهرها است؟

راهنما	
	قالی و قالیچه
	روغن‌کشی
	کنسرو ماهی و خاویار
	ریسندگی و بافندگی
	چای خشک‌کنی
	صنایع چوب و کاغذ

۳- تصویر مقابل راهنمای نقشه‌ی بالاست. ابتدا در مقابل هر یک از صنایع به دلخواه علامت راهنمای مناسب رسم کنید. سپس با توجه به این که هر یک از صنایع در کدام شهرهای ناحیه‌ی معتدل خزری بیش‌تر وجود دارند، علامت‌ها را روی نقشه در مکان‌های مناسب بگذارید.

دانستنی های معلم:

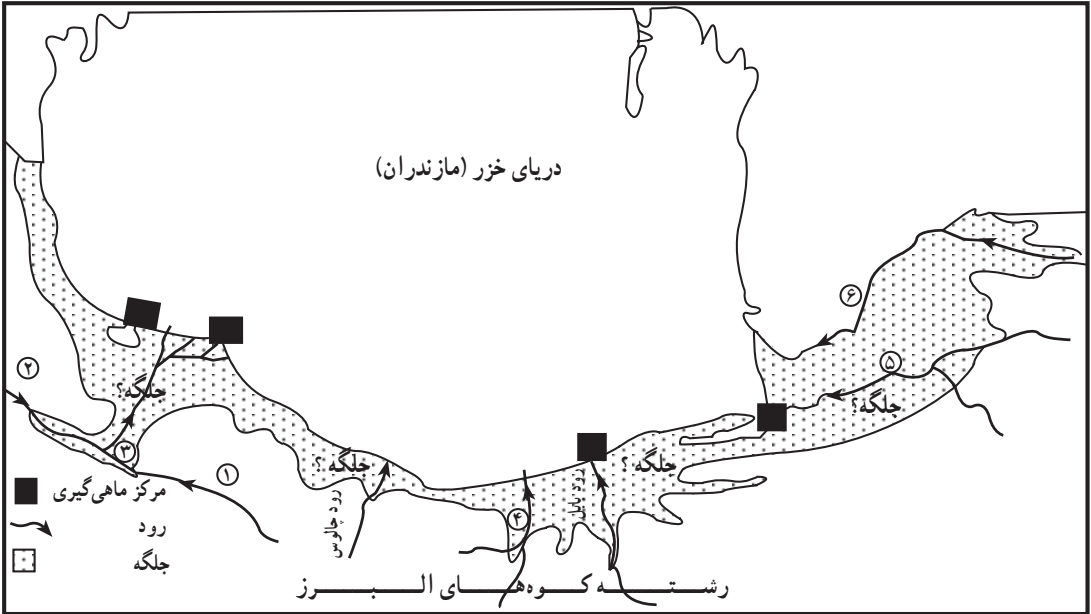
شهرهای ناحیه‌ی خزری: در جلگه‌های ساحلی دریای خزر (مازندران) به دلیل شکل طولی جلگه و عرض کم آن، ارتباط شهری فقط خطی است و در واقع شهرها رابطی میان خود و روستاهای واقع در کرانه‌های ساحلی و کوهستانی خود هستند. در گونه‌شناسی شهرهای قدیمی ایران دو گونه عمده وجود دارد که عبارت‌اند از شهرهای بسته و باز.

در شهرهای باز هیچ عارضه‌ای فضای شهر و بیرون شهر را از هم جدا نمی‌کند و حدود جغرافیایی شهر در جایی تمام می‌شود که خانه و فعالیت سکوتی و معیشتی شهری پایان می‌یابد. در نواحی جلگه‌ای شمال ایران؛ یعنی گیلان و مازندران غربی به دلیل مشکلات ارتباطی حاصل از جریان آب‌های سطحی و وجود جنگل و زمین‌های باتلاقی نیازی به اقدامات تدافعی مانند حصار و دیوار و برج و بارو پیدا نشده است. گونه‌ی شهرهای جلگه‌ای گیلان باز و بافت و ترکیب فضایی آن‌ها گسسته است. شهرهای جلگه‌ای از نظر اندام و سلسله مراتب شهری فاصله‌ی چندانی با هم ندارند. این شهرها عمدتاً در امتداد جاده‌ی ارتباطی قرار گرفته‌اند که از کناره‌های دریا در قسمت جلگه‌ای می‌گذرند. به همین سبب این شهرها منظومه‌ای خطی به وجود می‌آورند که جز در برخی موارد کاملاً با مسیر عبور جاده‌ی ارتباطی انطباق دارند.

البته جلگه‌ی گرگان و شهرهای گنبدکاووس و گرگان از نظر خصوصیات شهرنشینی مانند دیگر شرایط جغرافیایی با بقیه‌ی نواحی ساحلی دریای خزر (مازندران) تفاوت دارند.

به طور کلی فرهنگ شهرنشینی در نواحی جلگه‌ای سواحل دریای خزر (مازندران) قدمت چندانی ندارد. توسعه‌ی شهرها محصول مستقیم گسترش مناسبات اجتماعی و اقتصادی بین شهری به‌ویژه بعد از دوره‌ی قاجار است. شکوفایی فرهنگ شهرنشینی در نواحی جلگه‌ای مترادف است با توسعه‌ی معیشت متکی به زراعت در جلگه‌ها و این شهرنشینی حاصل توسعه‌ی مناسبات اجتماعی و اقتصادی متکی بر تولید مازاد زراعی بوده است.

نقشه‌ی شماره‌ی (۹)

- ۱- جلگه‌های کناره‌ی دریای خزر (مازندران) را که با نقطه‌چین مشخص شده است، با مداد سبز رنگ کنید.
- ۲- دریای خزر (مازندران) را با مداد آبی رنگ کنید.
- ۳- با توجه به شماره‌ی هر رود پاسخ دهید:
 ۱- رود ۲- رود ۳- رود
 ۴- رود ۵- رود ۶- رود
- ۴- نام جلگه‌های کناره‌ی دریای خزر (مازندران) را روی نقشه بنویسید.
- ۵- نام چهار مرکز مهم ماهی‌گیری را در کناره‌ی دریای خزر (مازندران) بر روی نقشه بنویسید.